

folk/ed. Derg, 2021; 27(4)-108. sayı

Karagöz Sanatçısı Orhan Kurt'la Söyleşi

«İnsanoğlu bazı mesajları vermekte zorlanır. Ya vermekten çekinir, ya vermeyi beceremez. Bir yardımcı, bir araç arar.

En güzel araç Karagöz Hacivat'tır.»

(O. Ak)

Mevlüt Özhan

Orhan Bey, kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

1930 da İstanbul'da doğdum. Babam piyade albayı Sırrı beyefendidir. Babamın mesleği dolayısıyla Anadolu'yu çok gezdik. İlk ve orta tahsilimi değişik yerlerde, yüksek tahsilimi de İstanbul'da tamamladım. Çocukluğumdan beri resim, müzik, el sanatları ve her şeye ilgim vardı. Yani gördüğüm bir şeyi yapmak isterim, yaptığım bir şeyin de en iyisini yapmak için uğraşırım, çaba gösteririm. İlk müzik öğrenmeye başladım. Benim ilk hocam Selanikli Ahmet beyin talebesi Şükrü hocadır. Allah rahmet eylesin. 10 yaşlarında filan idim. Daha sonra tabi müzik cemiyetlerinde çalıştım. İleri Türk Musikisi Konservatuarı'nda dokuz kurs bitirdim. Elli seneye yakın da İstanbul radyosunda solo okudum, koro çalışmalarına katıldım. Bunların hepsi 1956 ya kadar devam ediyor.

Karagöz sanatına nasıl ilgi duydunuz, kimlerden öğrendiniz?

Tabi benim çocukluk zamanlarımda tek eğlencesi Karagöz'dü. Giderdik kahvelerde filan, yalan yanlış Karagözler seyrederdik.

Oynatanların adını hatırlıyor musunuz.?

Hatırlamıyorum. Ama bana ilk Karagöz'ü öğreten, babamın arkadaşı topçu binbaşı Niyazi beydir. Karagöz oynatırdı. O Karagöz oynatırken ben ona yarıdaklık yapardım, ço-

cuktum hani, sokulurdum illa bir şey yapayım diye. Oradan öğrenmeye başladım. Çocuklar filan gelince espri olsun diye bana verdi sopaları, o günkü aklımla pata çata güya Karagöz oynatıyordum.

Niyazi Bey sürekli Karagöz oynatıyor muydu?

Hayır hayır, o aile içinde oynatırdı. Topçu binbaşısıydı, o zaman subayların itibarı başkaydı yani onlara karşı davranış çok değişikti. Niyazi bey tasvir de yapardı. Kartondan yapardı, asker postallarını, işte deriyi düzletir, keser biçer onlardan yapardı. İyi tasvirler değildi. Hele bugünkü görüşüme göre önemsenecek tasvirler değildi ama bende ilk ivmeyi, ilk hevesi uyandıran şeylerdi.

Babam Ankara'ya yabancı askerlik şube reisi olarak tayin oldu. Ortaokuldaydım, Hayali Küçük Ali, kardeşimin sünnet düğününe gelip Karagöz oynatmıştı. Onu seyredince hevesim daha çok arttı. İşte birşeyler öğrendim taklit ettim.

Sonra neler yaptınız, başka ustayla tanıştınız mı?

Karagöz' e olan ilgim devam etti ama daha ileriye gidemedim. Ta ki Ragıp Tuğtekin'le tanışıncaya kadar. Ben 1954 te askerden geldim, Sultanahmet'te oturuyorum. Müzikle ilgimi size söyledim, ondört yaşımdan beri de tambur çalarım, tambura aşığım tabi. Sultanahmet'ten yukarı çıkarken bir evin önünden geçiyordum tambur sesi duydum, şöyle merdivenlerden çıktım, basamaklara oturdum, dinlemeye başladım. Birden kapı açıldı “ne yapıyorsun sen burada?” dedi, böyle dağ gibi bir adam. “Şey... efendim ben tambur çalınıyordu onu dinliyorum” dedim. “Niye, ne var yani, neden?” dedi. “Ben de biraz çalarım” dedim. “Ha öyle mi gel bakalım içeri” dedi aldı beni içeri. O yaylı çalardı, mızraplı çalmazdı. Şöyle iki bacağının arasına kıstırır, paçalarını da sıvar, tambur ete değsin de kaymasın diye, amatördü tabi. Tamburu biraz çaldı sonra bana verdi ben çaldım. “Ha sen profesyonelsin” dedi. “Evet hoca ben profesyonelim” dedim. Sonra “Ben Karagöz tasviri yaparım” dedi, işte o zaman hayatımın en büyük hatasını yaptım ve “ben de yaparım” dedim. O gitti içerden Karagöz'lerini aldı getirdi, ben Karagöz'leri görünce şok oldum. Sen de getir dedi. Onun Karagöz'lerinin yanında ben nasıl getirir gösteririm. Sonra Karagöz'le ilgili maceramı anlattım. “Tamam, gel öğren burda” dedi. Böylece Ragıp Tuğtekin'den tasvir yapımını ve Karagöz oynatımını öğrenmeye başladım. İlk önce bir Kürt tasviri yaptırdı, o halâ elimdedir. Allah rahmet eylesin, ona yirmi iki sene çömezlik yaptım. Onun yaşlılığından istifade eden bazı kişilerin yüzünden biraz aramız limoni oldu, ben de ona ruhi baskı yapmamak için elimi, eteğimi çektim.

Biraz Ragıp Tuğtekin' in sanatından söz eder misiniz?

Ragıp Tuğtekin fevkalade büyük bir sanatçıydı. Tasvir yapımı harikaydı. Tasvir yapımında Nazif efendi ve Tecelli beyin devamı idi. En büyük tasvir yapımcıları bana göre bunlar, sanatkârane tasvir yaparlardı. Biliyorsunuz tasvir yapımı naif bir sanattır. Okulu yok, bilmem neyi yok, yani ben senden, sen ondan öğrenirsin. Ama bunu çok fevkalade ilerleten adam Nazif efendidir. Bence Türkiye'nin gelmiş geçmiş en büyük tasvir yapımcısı ve Karagözcüdür. Saray Karagözcüsüydü, tahsilli bir adamdı. Orada imkânları çoktu, orada geliştirdi. Benim elimdeki kalıpların yüzde doksan sekizi Nazif efendinin. Şimdi... Tecelli Bey, bu

arada hayali Memduh Bey var, yani bunu böyle söylemekle hayali Memduh'u bilmem neyi küçümsüyorum zannetmeyin ama tabi bir okulun sınıfı var değil mi? beşinci sınıfı var dördüncü sınıfı var, bunun gibi. Hocam Ragıp Tuğtekin, Tecelli beyin, Nazif efendi ve Kâtip Salih'in yardırlığını yaptı, çıraklığını yaptı. Benim hocam fevkalade Karagöz oynatmasını bilirdi ama oynatmazdı. Oynatımı zayıftı, Çünkü çok hisli ve duygulu bir adamdı, perdeye doğru konuşurken perdeyi unuttur döner bana anlatırdı. Bütün tekniğini, bütün tefferuatını çok çok iyi bilen bir adamdı.

Ragıp Tuğtekin'in bu kadar güzel tasvir yapmasının sebeplerinden biri ressam ve hattat olmasıdır. Eğer "hat"ta devam etseydi rahmetli hattat Hamit'i bile sollardı, Burada bir hat var, Ragıp hocanın eliyle yazılmıştır. Bir gün bir yere giderken şapkasını giydi paltosunu giydi, ayakkabısını giyerken "Hoca! bana bir yazı yazacaktın ihmal ettin" dedim. "Tamam ver yazalım" dedi. "Gidip gelelim de" dedim. "Yok yok burada şimdi yazalım" dedi. Orada bacak bacak üstüne attı, kâğıdı verdim, dizinde yazdı. Ne yazdı?"Tövbe Ya Rabbi hata râhına gittiklerime, Bilüp ettiklerime, bilmeyüp ettiklerime". Bugün o yazı hat yarışmasında en büyük hattatların arasında derece alır.

Rahmetli hoca fevkalade aceleci telaşçı bir insandı. Yanılıp ta ben ondan bir şey isteyince aramaya kalktı mı Allah... tansiyonu yükselir, kıpkırmızı olur, sinirlenir. Beni iki yüzden fazla evinden kovdu. Çalarım kapıyı açar "haa... gece biraz uyuyamadım, yarın gelersin canım yarım" der kapıyı suratıma kapatır. Bende yapı olarak burnum yere düşse alan bir insan değilim. Gururlu değilim, onurluyum. Ama gider yarım saat dolaşır gelirim kapıyı çalarım, açar "neredesin oğlum be, bir haftadır telefon, telefon yoksun". Beni yarım saat önce kovduğunu unuttu. Ben yirmi iki sene onun evini temizledim, sofrasını kurdum, bulaşğını yıkadım, çömezliğini yaptım. Allah rahmet eylesin, helali hoş olsun. Benim, hakkımı ona helal etmek tabi haddim değil, hakkım ona helaldir ama inşallah oda bana hakkını helal etmiştir. Yalnız şöyle bir şey var, çok zoraki öğrendim ondan. Yani telaşlı olduğu için. Şunu şöyle yap derdi, ben onu tatbik ederken tak elimden alır öyle değil böyledir filan yapardı, ama benim gözüm çok çabuk kapardı. Bütün tekâmülü ondan öğrendim. Bu arada evine bir arkadaş geldi Tacettin Diker, onunla orda tanıştık, derken bir grup olduk onunla.

Tacettin beyle tanıştıktan sonra neler yaptığınızdan söz eder misiniz,

Tacettin Diker iyi bir sanatçıdır. Tanıştıktan sonra 1961 den itibaren birlikte çalışmaya başladık. Biraz tabi sahne tecrübem var benim, uzun yıllarım sahnede geçtiği için birazda arz etme tarafım iyi. İkimizin özelliklerini birleştirdik. Temsil oluyordu gidiyorduk, ben oynatıyordum o yardım ediyordu, o oynatırken ben yardım ediyordum. Karagöz'ün, biliyorsunuz yüzde atmış müziktir, benim müzik tarafım ona çok faydalı oldu Ama asıl Akbank çocuk tiyatrosuna girdiğimiz zaman daha çok birlikte olduk. Yedikule'de bir festival vardı, orada Erol Günaydın bir meddah yaptı, sonra da bizi seyretti çok beğendi "Yav gelin sizi çocuk tiyatrosuna alalım" dedi. Peki dedik ertesi gün randevulaştık gittik, anlaştık ve Akbank Çocuk Tiyatrosu bünyesine girdik. Orada altı sene Karagöz oynattık. O arada tabi pek çok yurt gezisi yaptık, pek çok festivale katıldık.

Orhan Kurt (Akın Kurt arşivi)

Tacettin bey, siz tanışmadan önce Karagöz oynatıyor muydu?

Evet, evet oynatıyordu, iyi ustaydı. Ben Karagöz oynatımındaki tekâmülümün bir çoğunda da ondan faydalandım. Bir de şu var, ben eskiden el kuklası oynatıyordum, sonra bıraktım, sonra yeniden takımlar yaptım. El kuklasında da bir takım usulleri yine ondan öğrendim. Konuşma üslubu ve ritmi güçlüdür, iyi bir Karagözcüdür. Tabi daha sonra ayrıldık. O kendi yoluna ben kendi yoluma. Bir yerde de iyi oldu, neden iyi oldu? bir perdenin arkasına ikimiz sığmıyorduk artık. Hep ben fedakâr davranıyordum, bu durum onu da rahatsız ediyordu. Keşke imkân olsaydı da devam edebilseydik. Tacettin Diker’le çalışırken İstanbul belediyesinde İhsan Hınçer’le tanıştık. Büyük folklorcuydu Allah rahmet eylesin. Otuz üç sene tek başına Türk Folkloru dergisini yayınladı. Bugüne kadar yayımlanan en ciddi folklor dergilerinden biridir, belki de birincisidir. Evet İhsan Hınçer bey beni tanıyor, Tacettin beyi tanıyor sık sık onun odasına gidip konuşuyoruz. Bir gün bana dedi ki “Bak, seni çok seviyorum, sana emrediyorum” dedi. Bak ifadeyi aynen söylüyorum “Sana emrediyorum bu Karagöz’ü bu millete hatırlat, bu sanat çok güzel bir sanat, bu millet bu sanatı unuttu sen bunu hatırlat, sen bunu yapacak güçtesin” dedi.

Bu söz üzerine siz neler yaptınız?

Biliyorsunuz bizim bir Avrupa hayranlığımız var, kendi kendimizi beğenmeyiz. Kültürümüzün de gerektiği yerde olmamasının sebebi bu psikolojik durumumuzdur. Şimdi ben bunu nasıl tanıtırım, ilgilerini çekebilirim diye düşündüm. İlk önce İtalyan Kültür Merkezi'ne gittim. Elimde çanta, dedim “müdür beyle görüşmek istiyorum,” “biz seyyar satıcı almıyoruz” dediler. Beni, taksitle saat satıyorum filan zannettiler. Karagöz oynattığımı anlattım, gittik Müdürle konuştuk. Biz ödeme yapamayız dediler. Ben para istemiyorum dedim, bana salonunuzu verin burada iki oyun oynatayım sizin himayenizde, yani İtalyan Kültür Merkezi organizesiyle olsun.Kabul ettiler, orda iki oyun oynadık. Fevkalade başarılıydı. Orada İtalyanca şarkıları Karagöz'e ilk defa ben soktum. Santaluçia, oselemio filan gibi, Otranto kıyıları gibi. Oradan broşürleri, basılı olan şeyleri aldım Alman Kültür Merkezi'ne gittim.”Ben İtalyan Kültür Merkezi'nde böyle bir çalışma yaptım sizinle de yapmak isterim” dedim. Yani müşteri kızıştırdım. İki oyunda orda oynadım. Ondan sonra Avusturya Kültür Merkezi, Fransız Kültür Merkezi bilmem ne, bütün merkezleri dolaşım. Bu arada Türkler “Allah Allah bu kültür merkezleri bunla ilgileniyor, bunda bir iş var dediler. Hatta hiç unutmuyorum Avusturya kültür merkezinde oynarken Vedat Nedim Tör, Aziz Nesin geldiler seyrettiler. Bu kültür merkezlerinde oynatıp tanıtım yaptım.

Kültür Bakanlığı ile görüşmediniz mi?

Bir gün HAGEM (Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü),Ragıp Tuğtekin'den, Karagöz tasvirleri koleksiyonu almak istedi. Hoca yüz otuz parça tasvir yaptı. Ben, hocayı ve Tacettin'i arabama aldım birlikte Ankara'ya gittik. O zaman HAGEM' in başında Nail Tan bey vardı, teslim ettik.

Oranın ismi o zaman Milli Folklor Araştırma Dairesi idi.

Evet.

Tabi benim büyük şansımıdır Nail Tan beyle tanışmak. Orada şöyle bir konuşma oldu. Nail bey,”Karagöz yapımını filan öğretecek bir kurs açalım” dedi. Sonra İstanbul'da kurs açıldı bizler hocalık yaptık.

Bu kurs kaç yılında yapıldı hatırlıyor musun?

Hatırlamıyorum, notları var ben onları sana vereyim. Güner Sernikli kurs müdürüydü.

Bundan sonra bakanlığın yaptığı bütün kurslarda Karagöz yapım,Karagöz oynatım çıracılık, efendim... tekâmül, müzik bütün kurslarda öğretim görevlisi idim. Ama bugünkü edindiğim tecrübe şu ki bu iş kursla olmuyor. Kursla olmaz, Karagöz'ü öğrenmek için mutlak usta çırac eğitimini lazım. Bugün Karagöz oynatanlara“ustan kim” diyorum,“benim ustam yok” diyor. Olmaz böyle bir şey.Yani bu işin kurslarla olmayacağını ben anladım. Ama yine de bu kurslarda birçok arkadaşına bir ivme verdik, bir heves verdik.

Orhan bey, Karagöz sanatı uzun süre çalışarak öğrenilecek bir sanat. Çok yönlü bir sanat. Sanatçının; iyi bir aktör, müzisyen, yönetmen, teknisyen, tasarımcı, tasvir yapımcısı hatta organizatör olması gerekiyor. Analiz, yorumlama ve yeni bir şey yaratma yeteneğinin olma-

sı, aynı zamanda okuması, güncel olayları takip etmesi, yorumlayabilmesi gerekiyor. Bütün bunlar uzun sürede kazanılan özellikler.

Biraz önce kursların başarılı olmadığını söylediniz. Bunun bir okulu da yok şu anda, gençler uzun süre birisinin yanında artık çırak veya yordak olarak çalışmıyorlar ve bir bakıyorsunuz bir iki ay çalışma ile Karagöz oynatmaya başlıyorlar. Bu konudaki düşünceleriniz ve önerileriniz neler?

Karagöz sanatçılarındaki özelliklerin bir çoğu Allah vergisi. Bugün Karagöz oynatan bu çocukların yüzde doksanında narsız var, yani ben bu işi öğrendim diyor. Yani Karagöz'ün bu kadar zamanda öğrenilmeyeceğini idrak edememiş insanlar bunlar. Bakın ben altmış küsur senemi verdim, bugün dahi ben kendimde birçok eksik görüyorum. Ama diyeceksin ki; eksikler filan, ama topluma hitap edebilecek seviyeye gelmiş olmak kâfidir. Oradan sonrası senin bileceğin iş, üstüne koyarsın koymazsın. Ama bu çocukların yüzde doksanında bu yok, iki pampam yaptım mı bu iş bitti zannediyorlar, hayır değil. Mutlaka şu anda yaşayan ustalar var, birinden birinin peşine takılacaklar. Mesela bir Metin Özlen var. Bunun yanına bir, iki kişi sokulup, beraber gidip gelip öğrenmeli. Bir Metin Özlen kolay yetişmez. Mesela benim yanımda şimdi Erдің var her oyunuma gidip geliyor. Artık Erдің'in eline sopaları veriyorum.

Size bir şey anlatayım Şinasi daha kursa devam etmemişti. Ben ona gidiyordum oyunlar oynatıyordum. Onun dükkânının önündeki koridorda arka kapıları kapatıp, perdeyi kurup Karagöz oynatıyordum Turistlere. Şinasi' de yanımda oluyordu derken ilgi duydu, öğrenmeye başladı. Bursa'ya gidip geldiğimde bana yordaklık etti, festivallerde diğer arkadaşları izledi, yordaklık etti, kurslara katıldı ve Şinasi öğrendi. Şinasi bunu benden öğrendi. Tabi her Karagözcünün de öğretme kabiliyeti bir değil. Senin gözün öğrenme hırsız olacak çabuk kapacak. Festivallerde çok tecrübelerim oldu. Geleneksel tiyatro festivallerinin tamamına katıldım. İzmir tiyatro festivallerinin tamamına katıldım, Bursa tiyatro festivallerinin tamamına katıldım. Her festival insana bir bilgi, bir tecrübe kazandırıyor.

Peki bu festivallerde sanatçılar birbirlerinden bir şeyler öğreniyorlar mı? Samimice söyle.

Hiçbir şey öğrenmiyorlar.

Neden?

Neden? Birbirlerini seyretmiyorlar? çünkü herkes ben çok biliyorum, iyi biliyorum diyor. Mesela ben yalnız kaldığım zaman, kendi kendime, affedersin, “bu gün yaşayan kaç tane Karagözcü varsa hepsini yan yana koy hepsini sağ cebimden çıkarırım diyorum” ama, birini seyrederken, bir Metin'i seyrederken bir hareketini görüyorum “Aman, bu demektir ki benim öğrenebileceğim şeyler var yani” diye düşünüyorum. Herkesin herkesten mutlaka öğrenebileceği bir şey vardır. Şart olan ne? bir kere dinleyeceksin. Bir kulak ver ne diyor. Hesabına gelen bir şey varsa alırsın, gelmeyeni almazsın.

Ben çoğu festivalde oyunları sanatçılarla da birlikte izliyorum genellikle. Bazen de ayrı oturuyorum, perdedeki oyunla birlikte oyunu izleyen sanatçıları da izliyorum ve tepkilerini

görmeye çalışıyorum. Hiç olumlu izlenim bırakmadılar bende. Çünkü hep hata aramak için izliyorlar gibi geldi bana. Hata olabilir, yanlış da olabilir. Bunun dürüst olarak gidilip “usta şu kısmı şöyle yaptınız, acaba şöyle yaparsanız daha iyi olmaz mı? bir deneyin bakalım” şeklinde söylemesi gerekmez mi?

Bir arkadaş, ismi lazım değil, benim oyunumu izlemiş ve eleştirilerini yazmış. Orhan Kurt’un oynattığı tasvirler ufakmış, 34 santimetreymiş, salonun altıncı sırasındakilerden sonrakiler bunu görmüyormuş, efendim renkler belli olmuyormuş. Şimdi bu, bu arkadaşın Karagöz hakkında en ufak bir bilgisinin olmadığını gösterir. Madde 1, niye 34 santimetre? neden 38 değil de 34? Çünkü efsane ne der, çarıklarını çıkarmış bir elini Karagöz bir elini Hacivat yapmış. Çarığım altını ölç 34 santimetre. Ben onu altmış santim yapamam mı? Daha boylu poslu yaparsınız. Karagöz vücut diliyle anlatır. Karagöz anti illüzyonist bir sanattır, illüzyon yoktur. Karagöz’de ses ve hareketle karşındakine etki yaparsın. Tasvir biraz ağırca olursa hareketleri de ağır olur. O zaman istediğin etkiyi yapamazsın. Yani 34 santimetreye laf söylemek cehalettir. Çünkü Karagöz Hacivat 34, Himmet 42, Aydınlı efe 44, Bebe Ruhi 31 santimetredir gibi.

İkincisi, Almanya’ya gittim, Ulm şehrinde Ştalhalle diye bir salonda oyun oynayacağım. Tavan yüksekliği 18 m. olan bir salon. Düşünebiliyor musun? bir salon var 60 m., ben perdemi ortaya kurdum, sonra aradım perde nerde? Perdemi bile bulamıyorum. Havzmaistırı çağırdım, ışık dedim, bir kolu çekti hır hır, tüm camlar kapandı. Camlar da 1 metreye 16 metre. Bir baktım havzmaistırı iki kişi çağırdı. Tuttular benim perdeyi ta oraya götürdüler. Herhalde oyun iptal oldu dedim. Bir makine getirdi perdemin önüne koydu, ışıklar söndü ben oynatıyorum, benden aldığı görüntüyü sinema perdesi var 6x18m. sinema perdesine verdi ve benim elimden sopalar düştü. Benim Karagöz’üm oldu 1,60m.boyunda, renkler Allah... ben başladım oynatmaya, oynadım da oynadım. Bir çengi oynadım çengiden fazla ben göbük attım. Şimdi teknolojinin bu günkü durumunda bunu söylemek cehaletten, üstün körü konuşmaktan başka hiçbir şey değildir.

Orhan bey... biraz önce sanatçıların genel durumuyla ilgili konuştuk. Yeni yetişen sanatçılara önerileriniz nedir? Ne yapmaları, nelere dikkat etmeleri gerekir?

Karagöz oyunu karakteri itibari ile, naif sanat olması nedeniyle usta çırac olarak öğrenilir. Nazari olarak ben kitabı alırım okurum oradan öğrenirim demek yanlıştır. Onun için eğer hakikaten Karagöz’ü öğrenmeye niyeti varsa “ben bunu öğrenip iyisini yapacağım” diyorsa mutlaka bir ustanın peşine takılmalı. Şu an gençlerin büyük şansı var. Mesela kocaa Tacettin Diker hoca var, bir kocaman Metin Özlen usta var, bir Ünver Oral var, bir Orhan Kurt var. Bunların peşine takılıp öğrenmek lâzım. Ben bunu öğrendim dememeli çünkü sonu yok. Ben altmış küsur senedir öğreniyorum, daha da öğrenemedim. Daha ne zaman öğrenirim onu da bilemiyorum, yani sonu yok. Öğrendim dediği yerde insan kalıyor.

Nedir enstrümanları Karagöz oynatmanın. Müzik öğreneceksin en azından, konservatuar mezunu olmaya da ihtiyaç yok. Her insan şarkılar mırıldanır değil mi? Annelerimiz de bulaşık yıkarken şarkı okuyor, şarkıcı mı bunlar, hayır. Karagöz’de de, kendi okuyabildiğin şarkıları tespit edip, onları biraz geliştirip oyunun içine monte edersin. Mesela yaşlı gelirken

“fesleğen ektim gül bitti” yerine “bir bahar akşamı” nı okursan belediye yasak mı yazar? yok canım. Maksat uygun bir şarkı okumak. Şimdi, anakronizm şarttır, yani her zaman müzik yenilenir, eski müzik gider yeni müzik gelir. Bu yeni müzik geldiğine göre sende müziğini yenilemelisin. Fakat öğrenip tatbik etmek şartı ile.

Mesela perde çok önemli bir şey biliyorsunuz. Kem alet ile kemalât olmaz. Bu perdenin en mükemmelini ben yakaladım bugün. Gel bak gör, bakma, etme, verme demiyorum ki, gelene kapım açık. Ben tasvirlerimi Avrupa’ya götüreyim, Yüz tane tasvirin içine koysunlar, hemen bakarlar “Bu Orhan Kurt’un” derler, anlarlar. Niçin, iyisi olduğu için. Her yaptığının iyisini yapmaya çalış, iyisini yapan ustalarında peşinden ayrılma. Mesela benim yanımda Erdinç Demiray var, yirmi senedir benim yanımda. Şimdi baya baya mükemmel el peşrevlerini öğrendi. Geçen gün kayık oyunu oynattım “Ya hoca sen bu kayık oyununu da hiç oynatmamıştın” dedi. Dedim oynattık işte, ne olacak dedim. Kayıklardan iki tanesini verdim ona o oynattı. Giriş çıkışları, iskeleye gelen tasvirleri o şey yaptı. Ben, o bir hata yaptığında düzelttim. Bir tasvir konuşurken insan konuştuğunu onun hareketleri ile ifade edersin. Heykel gibi duran bir adamın konuştuğunu anlatamazsın seyirciye, onlara dikkat etti, onları yapmaya başladı en zor şeyi. Folklor oyunlarını takır takır oynatıyor. Neden çünkü peşimde dolaşiyor. Sen de bir şeyler öğrenmek istiyorsan birilerinin peşine takıl. Ama bazıları gibi ben bunu biliyorum efendim, ben öğrendim, ben yapıyorum dersin olmaz. Fevkalade kötü eleştiriler alırsın, eleştiriyi kale almazsan, haline hareketine dikkat etmezsen ilerletemezsin bu işi.

Karagöz sanatçısı olacak kişinin okuması lazım. Eğitimsiz, diplomasız bir insanın Karagöz oynatması biraz zor olur Mevlüt bey, yani eğitilmiş insanın oynattığı Karagöz mutlaka fark ediliyor.

Karagöz’ün teorisi hakkında da yani tarihi, tipleri, tekniği oyunun genel özellikleri hakkında da bilgi sahibi olması gerekiyor değil mi?

Gayet tabi. Teorisi hakkında bilgisi olması lâzım. Bir de şunu çok iyi bilmeli. Karagöz dört ayaklı bir masadır. Birinci ayağı materyal, ikinci ayağı tasvir ve oynatım, üçüncü ayağı müzik, dördüncü ayağı da artistlik. Bu dört ayaktan bir tanesi olmaz ise olmaz. Materyalin yani tasvirlerin, perde, şunun bunun iyi olmaz ise üç ayaklı masa devrilir.

Müzik olmazsa mutlak sarkar. Bakın Karagöz’de nareke kullanılır değil mi? Kitaplarda der ki delinmiş bir kamıştan zırlı çıkar. Hayır efendim narekeyi kullanan bir adam mükemmel müzik yapar. Ben size onunla rapsodi çalarım. Bunun haricinde narekenin ne zaman kullanılmaya başlandığını pek bilmiyoruz ama çok uzun bir mazisi yok, ondan evvel ne kullanılıyordu acaba. Çok kolay ve çok basit. Gene Allah rahmet eylesin Ragıp hocamın sözü, sipsi.

Sipsi mi kullanılıyordu?

Evet, bakın içerde var, bende sipsi var. Çatlatılmış kamış denilen işte o. Yani müziği bilen adam onunla da bir iki melodi yapabilir. Hatta nareke yerine sipsi kullanmak bence daha da iyidir, geçerlidir. Çünkü sipsi tam bir müzik aletidir. Mesela nareke de bir ses çıkaracaksınız. Oooooo.....narekeyi azınıza getirip bu sesi narekeye verdiniz mi narekeden zırlılıkla birlikte bu ses çıkar. Sonra tef çalmak.

Tefe geçmeden önce nareke konusunda bir şey soracağım. Karagöz sanatı bir komedi sanatı ve nareke de bunun bir parçası. Yani çıkardığı zırlıtlı sestten dolayı o da bir komik unsur yaratıyor. Sizin söylediğiniz anlamda tam bir müzik aleti gibi kullanılabilir mi?

Bakin... aslolan bunu çalmayı öğrenmektir. Çalmayı öğrendikten sonra komik unsur olarak kullanmak senin inisiyatifinde. Yani narekeyle müzik yapmayı öğrendin, ondan sonra istediğin gibi onu komik de kullanırsın, normal müzik yapar şekilde de kullanırsın.

Biraz önce özelliklerini saydık ama, Karagöz sanatçısının aynı zamanda diksiyonunun, ses tonunun, ses taklitlerinin çok iyi olması gerekir bence.

Bunlar tabii ince meseleler. Spikerlik yapıyor ne dediğini anlamıyorsun. Kazım diyor, Azarbaycan diyor, Hakkari diyor. Ben Hakkari diye bir yer bilmiyorum, Hakkâri dir benim bildiğim, Kâzım'dır, Azerbaycan'dır. Efendim aksan sirkonfleksi kaldırıyorum. Olabilir ama bu adamlar yaşadığı sürece ben onu kullanacağım. Başka türlü benim onu ifade etmem mümkün değil.

Biraz da tasvir yapıcılığınızdan söz edelim isterseniz.

Tasvir yapımında gelmiş geçmiş en büyük ustaların çok mükemmel bir sentezi olan Ragıp Tuğtekin'in ekolünü devam ettiriyorum. Diyeceksiniz ki sen Ragıp Tuğtekin'den bunu öğrendin ama icazet aldın mı? Şimdi ben icazetimi size okuyorum. Ragıp Tuğtekin'in ifadesi. "Bugüne kadar kendi istediğim gibi bir talebe yetiştirdim. Bu talebenin adı Orhan Kurt tur". Bu söz Kültür Bakanlığı Milli Folklor Dairesi Başkanı Nail Tan'ın, Türk folklor Araştırmaları dergisi için sayın Ragıp Tuğtekin ile yaptığı röportajda yer almaktadır. Buda benim icazetim.

Tasvirleri önceden ham deri ile yapıyorduk. Kazıyoruz kazıyoruz bilmem ne yapıyoruz filan. Arkadaşımızın biri bir cam deri yaptırmış Ankara'da birine. Kime yaptırdın? söylemedi. Ben de Bursa'da Muhsin'i aradım anlattım (Bursada Deri İşleme atölyesi olan kişi). Böyle, böyle. Bana cam deri yap dedim. Çünkü eskiler cam deriyle yaparlardı.

Cam deri ile normal işlenmiş deri arasındaki fark ne?

Anlatacağım şimdi deriler arasındaki farkı da. Cam deriyi alırsın, koyar yaparsın. Cam deriyi elinin üstüne koy kıllarını bile görürsün, o kadar mükemmel. Dört sene takip ettim ve Muhsin'e yaptırdım. Muhsin şimdi özel olarak cam deri yapıyor.

Başka bir şey; tasvir yapanlar var, gençler var. Orhan Kurt para kazandı biz de kazanalım diyorlar, haklılar tabii. İyi ama aynı deriyi kullanıyor musun? Evet. Aynı boyayı kullanıyor musun? Evet. Aynı mesaiyi sarf ediyorsun evet, ama birader yumurtayı buraya koyacağına buraya koyuyorsun sen, buraya koyman lazım. Bunun için de ne lazım? Öğrenmen lazım. Gel öğreteyim, senden bir maddi menfaat beklemiyorum. Bir tanesi gelmiyor. Bu iş birikim, tecrübe işi, bu iş yılların işidir, emek işi. Ben bu işe tasvir yapımını bilen bir adam olarak başladım. Şimdi bu işte ilim yaptım. Yirmidört saatim okumak yazmak tetkik etmekle geçti.

Yaptığınız tasvirleri nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bak nasıl değerlendirdiğimi anlatayım. İstanbul'da iki tane yer var onlara veriyorum.. Kapalı çarşı beni tanır bilirler. Mesela kapalı çarşıda satılan tasvirler var. Ali'nin, Veli'nin bilmem kimin, ama daha iyisi Orhan Kurt'un derler, yanlarına adam katarlar evime gönderirler,

ben satışı yaparım onların da yüzdesini veririm kalker giderler. Şu anda dahi aşağı yukarı kırk elli tane koleksiyon siparişim var.

Ankara devlet tiyatrosu Geçmiş Zaman Olur Ki diye bir oyun oynadı Münir Caner bey yönetiyordu. Münir Caner beyle ben İzmir'deki festivalde tanıştım. Tasvirlerimi gördü ve o oyunda kullanmak üzere tasvir sipariş etti. Yani pek çok kişiye kuruma tasvir verdim. Şimdi tasvir yapımında iyi bir yere geldim.

Sergiler açtınız mı, yurtdışındaki müzelerde tasvirleriniz var mı?

Pek çok sergi açtım. Beyoğlu sanat galerisinde açtım, Alman Kültür Merkezinde Karagöz kalıplarıyla ve tasvirlerimle sergi açtım. Yurt içinde ve yurt dışında çok sergiler açtım, hepsini hatırlayamıyorum.

Tasvirlerim çok değişik müzelerde var ve sergileniyor. Mesela Osaka Etnomüzikoloji Müzesi'nde yüz küsur tasvirim var. New Mexico Müzesi'nde yüz kadar tasvirim var. New-castle Müzesi'nde İngiltere'de tasvirlerim var. Almanya'da birçok müzede var. Frankfurt Müzesi'nde var, Berlin Müzesi'nde var. Şahısların koleksiyonlarında var. Benden birisi tasvir almaya kalktığı zaman evvela soruyorum ne yapacaksın?. Eğer bunu teşhir edecekse yani başkaları da görecekse o zaman seve seve yapıp veriyorum.

Yardımcınız var mı?

Eşim Hayret Kurt var. Bana yardım eden eşimin de çıraklık ve oynatım kursundan iki tane belgesi var. Kırk yıldır bana yordaklık yapmaktadır ve yordaklıkta çok iyi bir yere geldi. Mesela ben Romanya'da bir yarışmaya gittim. Yarışmaya gittiğimden haberim yoktu. Festival diye gittim ama bir yarışmaydı. Orada yarışma nereden başlıyor? Ayakkabınızın rengiyle, çorabınızın rengi birbirini tutuyor mu, oradan başlıyorlar adamı eleştirmeye. 5 tane hakem var. Ben Cazular oyununu oynattım. Cazular oyununda trafik biraz zordur. Bilmeyen bir adamla Cazuları oynatamazsınız. O trafiği tık demeden yapmak lazım. Çünkü salonda 200 kişi vardı, bu 200 kişinin en aşağı 95 tanesi sanatçı idi ve böyle "aa ne güzel" diye seyretmiyorlar, bütün eleştirel mekanizmalarını harekete geçirmişler öyle seyrediyorlar. Eşim orada bana yordaklık etti. Yanımda Ahmet Karakman da vardı. Onunda hakkını inkâr etmem. O da en azından beni zorlayacak bir duruma sokmadı, bana gayet güzel eşlik etti ama yordakım Hayret Kurt'un yardımı bana orda birincilik getirdi. Ondan sonra İstanbul'la geldim, orada aldığım birinciliğinin burada en ufak bir yansıması olmadı. Mevlüt bey benim bunlara hiç ihtiyacım yok, ben Karagöz'ün neferiyim. Bir misyon yüklenmişim ve bu misyonu da bana hocam Ragıp Tuğtekin ve rahmetli İhsan Hınçer yüklemiş. Bu misyonun nasıl bir yük olduğunun idraki içindeyim. Bütün gayretim Karagöz'ü tanıtmak. Orada, birinciliği aldım geldim. Bunun buradaki gazetelere aksetmesini isterdim, tabi istediğim olmadı.

Siz usta olarak, Erdinç Demiray yanımda yetişiyor dediniz. Oynatım ve tasvir yapımıyla ilgili başka yetiştirdiğiniz kimse var mı?

Şimdi söyleyeceğim. Erdinç tasvir yapımıyla uğraşmıyor sadece oynatımla uğraşiyor. Oğlum Akın kurt, benim hocamın bana söylediği şeyleri söyleyebileceğim bir seviyede. Yani istediğim gibi yetiştirdim tasvir yapımında. Oynatımında manipülasyonu eksik çünkü işi var,

bankada ikinci müdür. Ama “Oynatamıyorum, aman Akın ben gidemiyorum” dersem gelir oynatır, benim yerimi yüzde yüz kapatamıyorsa bile işi problemsiz bitirir.

İlerde oynatmayı düşünüyor mu?

Şu anda bir şey söyleyemiyorum. O işin hengamesi içinde biraz zor. Bir de Murat Hutun var, oynatamıyordu ama tasvirde baya ilerlemişti. Ben bir sergi açtım Orhan Kurt ve talebele-ri diye. Akın’ın tasvirlerini koydum, Murat’ın tasvirlerini koydum. Sabahattin Batur diye bir arkadaş vardı, eski Topkapı Müze müdürü idi, onun dizaynı ile yaptık sergiyi. Çok da güzel sergi idi, günde hilafsız beş, altı yüz kişi sergiyi geziyordu.

Murat tasvir yapmaya devam ediyor mu?

Bilmiyorum ki, herhalde ediyor. Onun da işi var, doktorluğu bilmem ne, yapıyorsa da hobi olarak, bilmiyorum yani.

Ondan başka Bursa’da çocuklar var, mesela Tayfun (Özeren) . Kurslarda ve festivallerde bizleri takip ederek yetiştiler.

Orhan Bey; Karagöz’ün tekniğinde, oyun konularında ve tiplerinde değişiklik yapılmalı mı, siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Örneklerle anlatmaya çalışacağım. Önce perdeden başlayalım. Perde. Kârı kadim perde. Yav kârı kadim perde kârı kadimde kaldı. Şimdi ben sana bir tane perde kuracağım. Şu duvara bir çivi çak, bu duvara da çak, ger ipi, o böyle sallansın ne kadar rezalet, meşale yak. Mesela ben paravan perdeyi icat ettim. 50 ye 100 parçalardan monte, ortaya beyaz perde, eğimini verdim, 10 cm eğimlidir ki tasviri gayet güzel kavrasın. İkinci bir ayrıntı daha var, geçen gün benim çıraklar perdeyi kuruyorlar,germişler davul gibi, olmadı dedim.”E hoca gayet iyi gerdik”, e olmadı, gayet iyi gerdğin zaman perde tasviri tutmaz. Biraz gevşek olacak ki perde tasviri tutsun da tasvirler flu olmasın. Anlatabiliyorum değil mi ?

Ahşap perdem vardı, beni Almanya’ya yolladınız, havaalanında tarttık elli iki kilo yük. Dedim ki “Orhan bu hamallıkla olmaz, çalıştır kafanı bunu geliştir”. Geliştirdim, bak ondört sene uğraştım bir mekanizma buldum. Benim şimdi alüminyum perdem var dört buçuk dakikada kuruluyor, ağırlığı da onaltı kilo. Eskiler bildiklerini saklarmış değil mi? Ben bu perdeden beş tane arkadaşlar için yaptırıttım. Şimdi benim alüminyum perdemi şak açıyorum, işim bitince tak tak kapatıyorum, hop gidiyorum. Ön tarafın kumaşını önceden çengelle yapıyordum. Şimdi kedi dili var, kedi dilini tırrıt yapıştırıyorum birbirine. Ama o alüminyuma nasıl yapışacak. İki taraflı bant var adam asarsın. Onu buldum onu yapıştırdım. Yani bunlar hep deneme, uğraşma, araştırmadır.

Daha pratik oluyor, kurarken çabuk kuruluyor, az yoruluyorsunuz.

Tabi tabi, Mevlüt bey, bugünkü şartlara uygun perde kuracaksın. Uygun oyun oynatacaksın. Ben çoğu zaman bakıyorum salona. Bir Karagöz oynatıyorum, Hayret diyor ki “sen ne yapıyorsun böyle”. Ben ne yapıyorum? Maksadım Karagöz’ü salondakilere beğendirmek ve o Karagöz imajını onlara yerleştirmek.(bir fotoğraf göstererek) Bir oyun oynattım burada Mevlüt bey, bir gör yani. Ana baba günü, 23 Nisanda. Şimdi ben onlara ne oynatayım. Efendim bilmem ne olmuşta, filanca kişi gelmişte, yok ya yok. Değişti işte konular değişti. Mesela

ben bilgisayar konusunu işliyorum. Mesela matematiği işliyorum. Yav ben yüzbin lira aldım yüzbin daha aldım etti üçyüzellibin diyorum. Çocuklar bağıryor ikiyüzbin, ikiyüzbin eder. Şimdi Karagöz çocuklara soruyor diyor ki “yüzbin lira ,yüzbin lira daha ikiyüzbin lira mı eder”, çocuklar “evet... ikiyüzbin lira eder” diyorlar. Bana bak yanlış hesap yapmayın sonra Hacivat’la kavga ederiz gibi.

Mesela bilgisayara bilgi sandığı diyorum, Çocuklar bağıryorlar “bilgisayar, bilgisayar” diye. “Ha bilgisayar” diyorum “ama bozukmuş”. “Neden bozukmuş” diye soruyor Hacivat, Karagöz’de “Valla aradım aradım hiç bende bilgi yokmuş” diyor, falan filan gibi.

Bugün ne var öğretmenler haftası. Onu işliyorum. Trafik haftası onu işliyorum. 23 Nisan onu işliyorum.

Konulara göre yeni tipler, yeni tasvirler yapıyor musunuz?

Şimdi bakın, yeni tipler derken şunu söyleyeyim. Bazı arkadaşlar isim lazım değil Karagöz’le Hacivat’ı bugünkü kılık kıyafetle çıkarıyorlar. O zaman Karagöz Hacivat olmuyor o. O başka bir şey oluyor. Ben onu şöyle hallettim. Bunu kayda geçirmen beni çok memnun eder. Sen de benim ilk şahidimsin. Karagöz’le Hacivat iş arıyorlar. Kayıkçı oluyor, yazıcı oluyor, salıncakçı oluyor, şu oluyor bu oluyor. Mesela Hacivat geliyor, “Bana bak Karagöz iş bulduk” diyor. “Ne işi?”, “oyun koyacağız”, “nereye odun koyacağız?” Bu kaba bir anlatış. Ben Hacivat’ı oyun kuyucu, Karagöz’ü de yardımcı yaparım. Macbeth’i oynatacağız, Karagöz, Macbeth’i tanımaz, “kim o” diye sorar, Hacivat, Macbeth’i anlatır, sonra Karagöz’le Hacivat, Macbeth’i takdim ederler ve perdeden çekilirler. Macbeth oynuyor, kendi kıyafetiyle, kendi kılığıyla. Mesela ne bileyim Cimri’yi oynayacağım ben. Karagöz’le Hacivat takdim eder çekilir, Cimri’yi oynatırım. Bu benim bulduğum bir buluştur, ben buldum, ben tatbik ettim. Karagöz’le Hacivat’a ben bu görevi verdim. Karagöz’le Hacivat oyun koyucudur.

Yani Karagöz’le Hacivat olduğu gibi kalacak, diğer tipler değişebilir diyorsunuz?

Onlar aynı kalacak, çünkü diğer türlü Karagöz olmaz. Oyundaki diğer kişileri kim varsa tamamını oraya getirir oynatırsın, sonucu yine Karagöz’le Hacivat bağlar. Arkasından folklor gelir. Vaktiyle bir arkadaşım “Karagöz’le hep çengi oynatıyorsun, çengi yerine halk oyunu olmaz mı?” diye bana sitem etmişti. O arkadaşın sözüyle, Karagöz’de şimdi benim zeybeğim var, kaşıkçılarım var, Laz ekibim var, Doğu Anadolu ekibim var. Davul zurnayla çıkıyorlar yer yerinden oynuyor.

”Ben bunu yaptım onlar anlamadı” diyemeyiz... Hayır, “ben anlatamadım kabahat benimdir” demeliyiz. Eğer onlara beğendiremedimse suç benimdir. Prencis budur.

Karagöz’e talep ve sevgiyi çoğaltmaya uğraşıyorum. Karagöz’de yok yok. Sınır yok. Edep ve mantık dahilinde, mantıksız iş yok. Mesela Yazıcı oyununda adam geliyor bir mektup yazdırıyor bilmem ne. Şimdi günümüzde bu geçerli mi? değil. Böyle bir şey olabilir mi günümüzde? Eminönü’nde daktilolar vardı onlar bile kalktı oradan. Ama günümüzde ne olabilir?, Hacivat bir turizm bürosu açar, Karagöz büroda, mesela Almanya’ya gidecekler hizmet vermeye uğraşır. Tiryaki gelir, Tiryaki niçin gidecek Avrupa’ya? duymuş orada iş var, işsizlik parası var. Mesela Laz kemençesini dinletmeye gidecek. ”Herkes çalayı, bende kemençe çalarım” işte filan filan.

The Marmara otelinde lions klüplere bir oyun oynayacağım. Allah bilir çoğu zaman ne oynayacağım. Valla bilmiyorum, cd çalışmaya başladı mı arkası gelir. Oyuna başlamadan önce “lions kulüpte Karagöz’ün ne işi var” gibi bir tavır yapıldı. Tepem attı, ne oynayayım, ne oynayayım derken “ne iş yapıyor bu adam” doktor, yanında yirmi, otuz tane de doktor arkadaşı var. Doktor olur da Karagöz doktor olmaz mı? Bal gibi olur. Oyuna başladım, Karagöz hastalandı. Hacivat aldı onu doktora götürmeye, Hacivat Karagöz’e “Benim biraz işim var, sen burada otur ben yarım saat sonra geleceğim” dedi. Karagöz oturdu ve uyudu. Uyumadan önce de “yaa ammada para kazanıyordur bu, vizitesi otuz bin lira, çok para kazanıyordur” dedi ve uyudu. Rüyasında Karagöz doktor oldu. İşte mesela Laz geldi Laz, “Beni muayene et, benim memlekette ninem hastadır” dedi. Doktor Karagöz “Hasta olan ninense, seni niçin muayene edeceğim?”, Laz’ da “Sen beni muayene et bana ilacı yaz, ben alır ona götürürüm” diyor gibilerden eleştiriler yaptım. Orada doktorları eleştirdim ama edep seviyesinde. Doktor geldi dedi ki” doktorları çok yerden yere vurdun Orhan bey”. Yok dedim, bunlar güncel konular.

Mevlüt bey,”Ferhat ile Şirin” i nerde oynatırım ben. Bir ilim toplantısı olur, bu işin ilmini yapanlar, tetkikini yapanlar gelir onlara örnek olarak oynatırım. Mesela bir “Ödüllü”, Bir ”Pehlivanlar” oyunu vardır. Şimdi ben bunu nasıl oynatırım, kime seyrettirebilirim düşünmem gerekir. Ama burada önemli olan fikrimiz ne? Karagöz’e ilgiyi artıracamız, Karagöz’ü sevdireceğiz. Sonra insan bildiğini çok sever. Onların bildiklerini Karagöz oyunu içinde arz etmeye uğraşacağız, benim çabam uğraşım bundan dolayıdır.

Karagöz’deki müzikte nasıl bir iyileştirme yaptınız.

Şimdi Karagöz’de müzik... Karagöz’de, Karagöz’e özel yapılmış bir müzik yoktur. Karagöz müziği diye bir müzik yoktur. Karagöz’de fasıl müzikleri kullanılır. Bu da Karagöz’ü oynatanın müzikteki iktidarı kadar olur. Mesela büyük müzisyenler Karagöz’de besteler okumuşlar, çağrılar okumuşlar, ağır eserler okumuşlar o zaman için iyiydi. Günümüzde ben bir ağır besteyi Karagöz’ün başında okusam kimse buna hoş bakmaz. Ben güncel müziği takip ediyorum, Onun içinden seçiyorum, uygun gördüğümün birini oraya monte ediyorum. Ama salondakilerin en aşağı yüzde ellisinin bu eseri bildiğini ve sevdiğini tahmin edersem oraya monte ediyorum. Bu bir uğraşdır, tetkik ister.

Burada müzikle ilgili başka bir şey sormak istiyorum. Önceleri Karagözcülerin yanında bir müzik grubu bulunuyormuş. Şimdi müzikler sanatçılar tarafından değil başka sanatçıların söyledikleri şarkılar ses cihazlarıyla veriliyor buna ne diyorsunuz?

Karagöz’de müzisyenler..., Bu müzisyenleri buldurmak ekonomik güç ister. Bugün ben yanıma beş tane müzisyen alsam onlar benden bir milyar para isterler. Bunu ortaya çıkaran ekonomik güçtür.

Karagözcü müzik bilmiyorsa, iktidarı yoksa o şak diye sırtıyor. Yani Karagözcünün müzik bilmesi ana şart, müzik birinci derecede şart. Şarkıları kendisi söylemeli. Bunlar, bu söylediklerim çalışmakla idmanla bilmem neyle kazanılmayacak şey değil, kazanılır. Müzik kursu veren yerler var, oralarından öğrenilir. Bu gün çoğu arkadaşlar müziği teyple hallediyorlar, kolaylarına geliyor.

Ama biraz da yetenek gerekiyor değil mi?.

Canım senin sesin Hafız Burhan olmazda bilmem ne olur. Sen de sesine göre oku. Karagöz müzikli bir oyundur. Müzik olmaz ise Karagöz olmaz.

Salondaki izleyicilerin yaşı, eğitim düzeyi, müziğin ve oyunun sunumunda etkili oluyor mu?

Gayet tabi. Bakıyorum ekseriyette çocuklar var. Yani yüz kişi var yetmiş çocuk ise ben burada “ah benim servi revanım” ı nasıl okurum. Ne okurum? “Bir dünya bırakın biz çocuklara, ıslanmış olmasın gözyaşlarıyla” şarkısını okurum. Bütün salon benimle okur. Ondan sonra çocukların okul şarkıları var onu okurum. İhtiyar gelirken “Daha dün annemizin kollarında yaşarken” i okuyorum. Bu bir espri oluyor. Yani bir ihtiyar daha dün annemizin kollarında yaşarken şarkısını okuyarak geliyor. Hem espri var, hem beğeni var. Bunun haricinde güncel şarkılar ne ise onu koyuyorum. Mesela Hacivat, Karagöz’ün evinin önüne gelir bir gazel söyler değil mi. Şimdi bugün gazel pek kulaklarda yok, okuyan da yok. Üslup istiyor, zor bir davadır o. Ama ben onu nasıl kamufle ediyorum. “Ya diyorum bu adam gazeli çok sever onun sevdiğini okuyayım. Bana bak kulağımızı tutun bakalım siz de beğenecek misin” filan gibilerden. Yine de ağdalı olmamak şartı ile ona bir gazel okutuyorum. Karagöz, karısına “bana bak, komşuda mevlid var herhalde bir bak bakalım” diyor. Bakıyor ki Hacivat, “kov gitsin diyor”.

Şimdi burada hemen yaş ve eğitimin oyunun sunumuna etkisine bakalım. Oyunun girişinde Hacivat, Karagöz’ü çağırınca Karagöz’ün pencereye takılıp sarkması üzerine “kapana sansar tutuldu” filan filan demesi espri oluyor. Kapanı çocuk bilmiyor. Sansarı da pek o kadar bilmiyor. Takunyayı bilmiyor, çalı süpürgesini bilmiyor. O zaman sen, çocukların bunları bilmediğini dikkate alıp ona göre ifadeler ve kelimeler kullanacaksın. Yani konuştuğun Türkçeyi çocuklar anlayacak. Eski, ağdalı perde gazeli okuyorsun bakıyorlar, “amin” diyecekler. Ama ben ne diyorum “Perde kurdum, ışık yaktım”. Önceden “şem a yaktım” diyordum Hayret eleştirdi. Şimdi onu da değiştirdim.

Perde kurdum, ışık yaktım, aydın olsun perdemiz

Gösterip yüzbin hayal neşe dolsun perdemiz

Karagöz’le Hacivat söyleşirken perdede

Seyredenler neşelensin, neşe dolsun perdemiz

Türkün engin kültüründen bizlere örnek sunar

Küşteri meydanı Türk’tür, Türk’ten olsun perdemiz.

diyorum. Yani bu onların anlayacağı gibi. Mevlüt bey, marifet iltifata tabidir değil mi? Ama iltifat da bilene tabidir.

Mesela bir tane daha yazdım, Karagöz semaisi gibi, bu çok güzel bir perde gazeli oldu. Bak; Şema yandıkça çiçekler güller açsın perdede

Karagöz’le Hacivat neşe saçsın perdede

Küşteri meydanı derler bir hayal deryasıdır

Sürç-i lisan eylesen de affolursun perdede

Seyredip dünyayı ibret almak istersen eğer
Bak ne suret gösterir sahi bu irfan perdede
Emrine uydum senin, ömrümce hayı hak dedim
Ya ilahi sen nasip et kalsın Orhan perdede.

Şimdi burada hayıhak biliyorsunuz besmeledir, Allah'ın adını anıyorum. Çocuklarla oynarken bunu bile okumuyorum. Yani bu bile ağır gelir gibilerden.

Karagöz bir ibret perdesidir. Yani Karagöz'de beğenmediğiniz ne var. Karagöz, Hacivat kavga ediyor. İki arkadaş kavga eder mi?, etmez. Siz beğenmiyor musunuz?, beğenmiyorsanız yapmayacaksınız onu. Mesela birbirlerine kötü söz söylüyorlar. İki insanın birbirine kötü söz söylemesi iyi midir? hayır. Onu yapmayacaksın. Kaba davranıyorlar. Bizim zaten en kötü şeylerimizden biri, milletçe değiştirmemiz gerekli tutumlardan biri odur, kabalığa bayılırız. Bir vurdum, bir kafa attım, dur yahu ne oluyorun, insansın sen.

Ben on senedir İstanbul Belediyesi Kültür aş. nin hocası olarak oynuyorum. Üç dört sene Atatürk kitaplığında oynadım. İlk oynadığımda sekiz kişi vardı. Oynadığım salon seksen kişilikti. Şimdi bazı günler iki kere oynuyorum. Oradan Muammer Karaca Tiyatrosu'na geldim, aşağı yukarı dört beş sene de orada oynadım. Şimdi Tarık Zafer Tunaya Tiyatrosu'ndayım. Yani tünelde, eski evlendirme dairesinin altında bir salon var, yüzaltı kişilik bir salon. Tam Karagöz oynatmak için harika. Hiçbir reklam yok, bir broşür var göstereceğim. O broşürde ben bile kendimi "aaa..buradaymışım" diye buluyorum. Gayet ufak yazılarla yazılmış. Ama salon doluyor. Açıklama istiyorlar ve ben bazen perdenin arkasına dört beş çocuk alıyorum ellerine de birer tasvir veriyorum. Arkadan perdeyi görsünler. Ne oluyor ne bitiyor görsünler diye.

Burada bir soru sormak istiyorum Orhan bey, biraz önce de söylediniz, oyunlarınızda yedi yaşından yetmiş yaşına kadar izleyici oluyor. Fakat burada zorluk şu, yedi yaşındaki çocuğa oynamak başka, anlatmak başka, yetmiş yaşındakine başka. Dil yönüyle, müzik yönüyle, konu yönüyle. Gerçi siz ve genelde arkadaşlarımız "biz ona göre ayarlıyoruz" diyorsunuz. Fakat ben izlediğimde bu ayarlamaların sağlıklı olmadığını görüyorum. Çünkü o zaman ne yedi yaşındakini memnun edebiliyorsunuz, ne de yetmiş yaşındakini. Böyle durumlarda önce oyunun hangi yaştaki seyirciye uygun olduğunu bildirseniz ona göre seyirci gelse daha iyi olmaz mı?

Şimdi bakın gayet basit, ben bu konuda şöyle yaparım. Her oyunumdan önce çıkar beş dakika Karagöz hakkında bilgi veririm. Şarttır bu, olmazsa olmaz. Ben şimdi bunu anlatırken salonu tetkik ediyorum. Birşeyler söylüyorum, etki tepkiyi hemen orada alıyorum. Yani o salondakileri bir kere tartıyorum, teraziye vuruyorum, çocuklar çoksa diyorum ki burada çocuklar ekseriyette, şimdi çocuk şarkıları okuyacağım. Tabi büyüklerimizde bunu hoş göreceklerdir. Yahut size eski şarkılardan şunları şunları örnek olarak okuyacağım. Mesela Salıncak oyununda ihtiyarı çıkartacağız. İhtiyarı gayet komik bir şekilde çıkarmam lazım oraya, salıncakta uyuyacak. Karagöz ona ninni söyleyecek. Ondan sonra, mesela Bebe Ruhi geliyor. Bebe Ruhi para vermemek niyetinde. Onu Yahudi yapardı ama ben Bebe Ruhi'ye verdim o rolü. Bebe Ruhi gelirken ne okuyorum? Ali babanın çiftliğini. Ben bunu okurken bütün çocuklar avaz avaz okuyorlar. Yani onların beğendikleri müzik.

Karagöz'ün eskiden yetişkin oyunu olduğu, fakat günümüzde çocuklara oynandığı, çocuk oyunu olduğu söyleniyor. Bu konuda sizin düşünceniz nedir?

Karagöz çocuk oyunu değil. Karagöz büyüklere bir oyun idi. Mesela Ferhat ile Şirin bir aşk masalı, eee.. bu çocuk oyunu mu? Karagöz'de çocuklara yönelik bir tek oyun vardır salıncak oyunu. Ben geçen gün kayak oynattım. Kayık oyununu çocuklara yönelik nasıl oynatırım? Kayıkla, denizle ilgili birtakım espriler yaptım. Kayık oyununu anneler gününe bağladım, o gün anneler günüydü. Onların seveceği bir şekilde getirdim.

Şimdi iki insan mesaj alış verişi ihtiyacındadır. Deminden beri yaptığımız nedir. Sen benden mesaj alıyorsun, ben sana mesaj veriyorum. Şimdi demin söylediğim gibi insanoğlu bazı mesajları vermekte zorlanır. Ya vermekten çekinir, ya vermeyi beceremez. Bir yardımcı, bir araç arar. En güzel araç Karagöz Hacivat'tır. Bursa'da sergi açmıştım, İngilizleri gördüm, davet ettim geldiler. Altı yedi tane profesör. Onlara Karagöz oynadım sergide. Bir de yanlarında yedi yaşında bir kız çocuğu var. Ben de oynatayım dedi, ben de verdim.. Mevlüt bey, onbeş dakika İngilizce Karagöz oynattı kız. Ve ne dedi "ben de artık büyük bir insanım" dedi. "İstediyimi söyleyebilirim" dedi. "Ben büyüdüm, ben çiçeklerin sesini duyuyorum, kokusunu değil" dedi. O kadar duygusal bir hale getirdi konuyu ve benliğini kazandı. Karagöz benlik kazandıran bir oyundur. İşte bunları anlatmaya çalışıyorum.

Bazı zamanlar oyunu ciddiye almıyormuş gibi oynatıyorsun. Genelde güzel Karagöz oynatıyorsun. Ama bazen hiç ciddiye almadan oyuna çıkıyorsun, dalga geçiyorsun oyunla, bunu niçin yapıyorsun?

Şimdi bak İzmir'deki festivalde otelle oyun oynattığımız yerin mesafesini düşün. Oradan oraya onyediy dakikada geldim. Dökülüyordum, kemiklerim yere dökülüyordu. Taksi bulamadım yürüyerek geldim. (Eşi Hayret hanım; "O an canı istemiyor, Canı istemiyor o an, kötü tarafı vardır ya, ona "yap dersin yapmaz, onun içinden gelecek".

Aslında taksi, yürüme bahane, yani olay sanatçının konsantre olup olamaması olayı. Birkaç yerde rastladım sizin bu durumunuza.

Olamadım yani, olamadım işte. Ama bunu tek senden duydum. Yani senden başka bana kimse böyle bir şey demedi.(Eşi;"Bildığınız için, tanıdığınız için Karagöz'ünü, olayı). Bak ben bir şey söyleyeyim. Bütün huylarım berbatır da bir iyi tarafım hatayı kabul ederim. Sen söylediğinde yok ya o öyle değil demedim.

Demedin. Biliyorsunuz eleştiri sanatta gerekli birşey.

(Eşi;"Sevgi ayrı kusur ayrı.O festival açılış töreninde filan çıkmak istemiyor. O kendine has oyuna çıkıyor. Mesela ben geçen gün de söyledim, belediyenin oyununda perdenin arkası dolu, konuşmaya gelenler, ders almaya gelenler, izahat almaya gelenler. "Ay Orhan dedim, çıkmadan yoruluyorsun. Konsantreni bozuyorlar senin. Alma bunları")

Yunanlılar Karagöz'ü bizden aldılar ve sahiplendiler görüşü hakkındaki düşünceleriniz neler?

Yaptığımız hatalardan biri Yunanlılar Karagöz'ü bizden çaldı iddiası. Birader nasıl çaldı? Sen çantanı yolun ortasına koyarsan tabi çalarlar, o zaman hırsız mı kabahatli sen mi? Sen

niye Karagöz'üne sahip çıkmadın. Kırk senedir iteliyorum onu, bunu uyanın diye, uyanın büyük bir sanat bu, her şey var içinde. Ben adamın ismini unuttuyorum, Yüz Opera diye bir kitap yazdı, Galatasaray muhalebicisinde oturuyoruz Tuncay (Tanboğa), Nevzat (Açıkgöz), Tacı (Tacettin Diker), İhsan baba (İhsan Dizdar) ve ben. Biz konuşurken oradan bir adam bana laf attı. "Karagöz'le opera oynayın da göreyim" dedi. Kalktım gittim yanına "Sizin operayla ilginiz ne" diye sordum, ismini söyledi, anladım o kitabın yazarı. Oynayalım dedim, gelin oynayalım. Gittik, bana plağı koydu. Ben de opera okuyacak gerdanlı bir kadın tasviri var, bir tane de çelebi tasviri var, açık başlı, şey lavanten. İkisini oynattım. Yani Karagöz'le oynatılmayacak bir şey yok, her şey oynatılır ama deminki söylediğim formülü uygulamak şartıyla. Şimdi bir arkadaşımız, yine isim söyleyemeyim, Karagöz'ü normal kılık kıyafetle yaptı, sünnet oyununu oynadı. Normal kıyafetle olmaz, o Karagöz olmaz. Karagöz'ü bozmaya bizim hem hakkımız yok, hem doğru da değil. Elimizle kendi bindiğimiz dalı kesmiş oluruz. Mesela "Deli Dumrul"da, Deli Dumrul köprüden geçenlerden haraç alıyor. Vermezse dövüyor öyle alıyor. Şimdi Karagöz görüyor "Vay anasını adam para alıyor" diyor. Karagöz'de gidiyor adam dövmeye ama dayak yeyip kaçıyor filan gibi bu şekilde adapte olur.

Yunanlılarda gölge oyunu Karagiozis televizyonlarda sık gösteriliyor, yurtdışında iyi tanıtılıyor, önemli uluslararası organizasyonlarında Karagiozis gösteriliyor. Biz bunları yapamıyoruz galiba, nedeni ne olabilir.

Nedeni şu. Yunanlılar, Yunanlı, biz Türk değiliz. Yani kültürümüze sahip değiliz. İki şey anlatacağım size. Bizim arkadaşlarımız yılda iki oyun oynatırlar, Hadziç yılda ikiyüzdenden fazla oyun oynatıyor. Düşünebiliyor musun rakamı. Selanik'e gittiğim zaman Hadziç Selanik dışında Bahçeköy diye bir yer var oraya götürdü bizi. Orda bir festival var. Çocuk oyunları festivali. Burada bir teessüfümü belirteyim; festivalde bütün dünya çocukları vardı ama Türk çocukları yoktu. Neyse.. Böyle ağaçlık çamlık bir yer, bir platform var zeminde, böyle yüksek müksek değil, beton dökmüşler orda oynuyorlar. Hadziç, Karagiozis oynatmak için perde kurmaya kalktı. Hayret'e "saat onbir otuz kim seyrediyor bu saatte, yazık oldu Hadziç'e" dedim, üzülüm. Aşağı yukarı dört beş bin kişi vardı, Hadziç bir oyun oynadı. Onbir otuzda başladı, saat yarım kadar oynattı. Ortalık yıkıldı. Bir Allah'ın kulu kalkıp gitmedi. Niye?, benim malım diyor da ondan. Biz yeterince sahip çıkmıyoruz.

Orhan bey bu sanatın yaşatılması için çeşitli kurumlar, kuruluşlar, kişiler çalışma yapıyorlar, sizler sanatçılar olarak çabalyorsunuz. Efendim Kültür Bakanlığı kendi olanakları çerçevesinde çalışıyor. UNIMA Türkiye Milli Merkezi kurulduğu 1990 yılından bu bu zamana kadar ciddi çalışmalar yaptı. Bunları yeterli buluyor musunuz, daha neler yapılabilir, neler yapılmalı bu konuda.

Şimdi bakın bu konuda sanatçılara yakın olan, derdini dinleyen, dinlemeye çalışan yani çare olamasa bile çareler nedir diye düşünen tek kuruluş var UNIMA. Tek UNIMA, kendi adıma konuşuyorum.

Şimdi... Ben gidiyorum şahsi nüfusumu, şahsi karizmamı, efendim konuşmamı, ısrarımı ortaya koyarak birtakım şeyler yaratmaya çalışıyorum. Mesela Büyükçekmece belediyesinde bir Ramazan oyun oynadım. Çağırıldılar, o zaman ihtiyaçları vardı beş oyun oynadım, benden

sonra Erdinç oynadı. O sene bu iş bitti. Ertesi sene beni çağırmadılar, bazı arkadaşlar benim aldığım paranın onda birine gittiler oraya, onda birine gittiler ama bir gece oynattılar, saat onbir de de perdelerini filan sokağa attılar, kovdular onları. Ben fena halde üzüldüm, ondan sonra yine beni çağırıldılar. Bakın öyle arkadaşlarımız var ki bir festival olacak çağıracağını da senede iki kere sopaları eline alacak. Bu adamın tekâmül etmesine, bu adamın bu işi devam ettirmesine imkân var mı? Yok tabi ki. Karagöz oynamak saz çalmak gibidir, sazını çalmazsan iki ayda elin yabancılaşır, eski yaptığın mahareti gösteremezsin.

Ayrıca gelir olmayınca heveste olmuyor. Buna bir çare bulmalı, bu atla deve değil. Mesela Kültür Bakanlığı'nda bir topluluk kuruldu (Devlet Geleneksel Türk Tiyatrosu Topluluğu), eğer buraya kadrolar verilse idi o zaman bu arkadaş bilecek ki ben filanca yerde görevliyim. Gidecek orda görev yapacak. Mali sıkıntısı olmayan adamın ufku açılır. Benim karnım aç, benden sen fikir istiyorsun, benden fikir çıkmaz ki. Mutlaka bizden başlamak üzere, yani biz örnek olmak üzere devletin bize mutlaka bir yer vermesi lazım. Mesela Bakırköy'de bir kütüphane var, neydi kütüphanenin adı? üç kat kütüphane, yayla gibi bomboş kaç senedir, yirmi senedir boş, yazık değil mi ya. "Orhan kurt sen burada görevlisin" deseler. Ben bakana o gün sizin yanınızda söyledim. "Bakanım bana maaş verin ayda bir lira" dedim. "Neden" dedi "ben bakanlığın adamıyım, memuruyum, benim maaşım var" diyebilmeliyim. Anlatabildim değil mi? Benimle beraber arkadaşların yüzde sekseni bu fikirde. Mutlaka, mutlaka bize böyle boş yerlerde görev vermeliler. Mesela Atatürk kitaplığı, orda bir salon var bomboş duruyor, seksen kişilik. Karagöz için mükemmel salon, niye duruyor?

Bak... ben İstanbul Kültür A.Ş.de,şimdi firma değişti başka birileri aldı, on senedir devam ediyorum, on senedir vallahi, halkın sevgisiyle yürüyor bu iş. Aldığım atla deve bir para değil. Ben ite kaka devam ediyorum. Tacettin bey bankada ite kaka devam ediyor. Pekiyi Metin ne yapacak? Ünver ne yapacak. Bunların mutlaka bu tarafının tamamlanması şart. Kurumlar, kurumlar bu işlerle ilgili değil. Anlatabiliyorum değil mi? Yani bütün bunlar sıkıntılarımızın kilit noktaları. Parasız bir iş olmaz. Mesela gittin gördün Metin Özlen'i, nasıl durumu değil mi? Ben bunu bağıra bağıra her yerde söylüyorum; Bir Metin Özlen giderse yerine koyamayız Mevlüt bey, vallahi bak koyamayız. Bir Ünver Oral, bir Tacettin Diker giderse yerlerine koyamayız.

Karagöz'de müstehcenlik konusundaki düşüncenizi sorabilir miyim?

Şimdi şöyle anlatayım; Osmanlı döneminde Yunanlı, Yahudi ve Ermeni Karagözcüler Karagöz oynatıyordu. Bu Karagözcüler dil biliyor, lisan biliyor. Avrupa'dan İstanbul'a gelen kişiler, lisan bildiği için önce bunlara gidiyor. Bunlarda oynatırken müstehcene kaçıyorlar. Burada iki düşünce var; bir kıskançlıktan dolayı Türk Karagöz'ünü kötülemek için, iki onların ilgisini daha çok çekerim diye müstehcene kaçıyorlar. Müstehcenlik sana bağlı bir şey. Sen yaparsan olur yapmazsan olmaz. Aslolan şudur, ben demin başta söyledim, Karagöz eşittir edep ve mantık. Edep ve mantık deyince müstehcenlik gidiyor, abuk sabukluk gidiyor çünkü mantık var işin işinde. Şimdi bir ecnebi yazar"ben Karagöz kahvesine gittim, oraya bir Türk geldi yanında da on dört yaşında kızı vardı" diyor. Bak iyi dikkat et,"Karagözcü perdede falluslu Karagöz oynattı, ben dedim ki bu kız çocuğuna bunu niye seyrettiriyorsun?

o bana “Olsun bunu hayatta nasıl olsa öğrenecek” dedi diyor. Şimdi buradaki yanlışlar; Karagöz kahvesine kız giremez. Asla, asla. Hiçbir Türk on dört yaşındaki kızını alıp kahveye gitmez. Hiçbir Türk ve Müslüman on dört yaşındaki kızını alıp kahveye gidip müstehcen şeyler izlettirmez. Bu nedir? bu yakıştırmadır, kulaktan dolmadır.

Peki Karagöz oyununda siyasi eleştiri olur mu?

Anlatayım...Karagöz nasıl tekamül eder, nasıl çağdaşlaşır. Karagöz çağdaşlaşmaz. Karagözcü çağdaşlaşır. Anlatabildim değil mi?. Ben çağı yakalarım, meselelerini sosyal, siyasal yorumlarım. Karagöz’de siyaset vardır ama nasıl siyaset, filanca parti feşmekanca parti değil. Bakın ben size bir şey anlatayım. Ben Atatürk Kültür Merkezi’nde oyun oynatıyorum. Bedreddin Dalan ile Naci Ekşi geldiler. Bedreddin Dalan İstanbul Belediye Başkanı, Naci Ekşi Bakırköy belediye başkanı. Şimdi ben siyaset yapacağım ne yapayım?

K. - Yahu Hacivat, ben buraya gelirken bir yağmur yağdı, bir yağmur yağdı.

H. - Aman kaç birader ıslanacağız.

K. - Yav kaçayım ama oraya PTT çukur açmış, çukur suyla dolmuş,

H. - Eeee.

K. - O çukura dalan dalana, dalan dalana. Bilmem nereye kaçmak istedim oraya da belediye çukur açmış.

H. - Eee...

K. - Orada da çukura dalan dalana, dalan dalana birader.

H. - Eeee... sonra?

K. - Sonrası Bakırköy’e kaçtım.

H. - Eee...

K. - Orada da hava bi ekşi, bi ekşi, bi ekşi.

dedim. Bir sene sonra Naci Ekşi bütün fabrikalara filtre taktırdı. Bakırköy’ün ekşi havası kalmadı. İşte Karagöz’ün gücü anlatabildim değil mi?

Fransızlar “Yazı yazan adamın eline vuracaksın yazı bozulmayacak” diyor. Şakanın dozajı bu. Eleştirinin de dozajı bu.

Verdiğiniz değerli bilgiler için teşekkür ederim Orhan bey. Umarım genç sanatçılar, söylediklerinizi dikkate alıp uygulamaya çalışırlar, ilgili kurum ve kuruluşlar da Karagöz’ü yaşatmak, tanıtmak ve gelecek nesillere aktarmak için üzerlerine düşen görevi daha iyi yerine getirirler.

Bu söyleşi 12 Mayıs 2004 tarihinde Karagöz sanatçısı, tasvir yapım ustası Orhan Kurt’un Merter’deki evinde yapılmıştır.

Orhan Kurt- Gösteri sonrası çocuklarla (Akın Kurt arşivi)